

nas, dicam, quod meum est, in disciplina legum etiam ecclesiasticarum istud optimum consilium fore. Etenim licet multi olim extiterint, qui res numero plurimas, dignitate præclaras, aut novis munire præsiidiis, aut novis adjectionibus cumulare, aut novis illustrare luminibus conati fuerint, quam ob rem magnam sibi laudem usque ad perennitatem nominis conciliarunt, nemo profectò inficias iverit, multis, quæ benè posita circumspiciuntur, plura adhuc deesse ponenda, unde fiat disciplinam in dies augeri, nunquam omninò perfici posse, ita res tribuente natura, ut nihil simplici in genere omnibus ex partibus absolutissimum expoliverit, & quidquam commodi aliquo semper adjecto incommodo muneretur, ne si uni cuncta concesserit, non sit habitura, quod cæteris largiatur. Oritur id ex duplici causa. Prima generalis est, & in omnibus disciplinis observatur: nimirum indefiniti, & nunquam exhaustiendi modi sunt, quibus ad veritatem altissimo ferè semper in fastigio collocatam accedatur, illinc serius, hinc citius, commodius illinc, istinc laboriosius, semper tamen diuturno, duroque studio; etiam si autem alicui datum esset, ut se duces in pandenda recta, & planiore semita constitueret, is tamen non singula inter varios brevis humanæ vitæ casus aperire potuit, cæptosque labores, ac curricula consummare. Undenam, amabo, tot subortæ varietates opinionum, quibus in contrarias partes distrahuntur identidem eruditiorum etiam hominum animi, quod passim dolere solemus, & præter modum mirari, quando veritas una est, & sectas minimè patitur, nisi ex eo, quòd quæcumque, & quocumque ingenio data fuerit opera, adhuc tamen ferè lateant, aut saltem adhuc obvoluta jaceant vel ipsa rerum principia, ex quibus universa consecutaria pendent, ac deducuntur? Altera causa singularis est apud Jurisperitos, qui non diu valent simplices, & à privatorum factis abstractas versare rerum imagines, uti versare possunt reliquarum ferè omnium bonorum artium cultores, sed debent illi vigiliis minimè intermissis vitam non sine tædio quætiante, & pœnè frangente, animum traducere inter molestas fori publici quæstiones ad dirimendas pactionum specie variarum, prædiorum, & jurium, quorum multo dissimilis ratio est, controversias, ad conciliandos invicem hominum vix frœni patientes animos, ad extorquendam erga Præsides obedientiam, ac reverentiam, quam qui debet vim quandam sibi inferri ob corruptæ naturæ vitium

facile putat, modò clientum multitudine pressi, modò gravissimis judiciorum, & magistratuum curis defatigati, quibus, si adolescentiam nondum satis aptam sublimibus meditationibus excipias, totum virilem animum ad ingravescentem usque senectam obrui necesse est. Id planè perspicuum fit, quoties duplex constituatur, demonstreturque ordo illorum, qui scientiæ nostræ dant operam. Hic collocentur ingenio paulo remissi, ut prætermittam crassos, & pœnè habetes, nescio quo fato, & voluntate correptos ad dandum nomen doctrinæ sublimissimæ, quæ illorum modum toto cælo excedit; illic ingenio præstantes, & verè studiosi in bonam Reipublicæ spem alti, atque educati. Priores quidem utpotè inertes cessabunt ab operosis negotiis (neque enim ipsis turba clientum se, resve suas, quarum maximè sollicita est, facile credit, aut Principes æquissimi publicorum munerum distributores gerendos magistratus facile mandant); quis autem interea ex exili eorundem opera expectet, aut postulet, ut novorum quorundam utilium inventores sint, & quasi architecti, quando in hac parte non agitur negotium mediocre, & cujuscumque viribus sine discrimine tentandum? At verò posteriores, ingeniosos dico, studiososque jureconsultos, quis à curis publicis liberavit unquam, ne si solerti ipsorum opera Respublica destituta fuisset, fortè collabi miserè, aut adduci in grave periculum habuisset? In quibus adjunctis, præsertim cum isti pauci admodum esse soleant, aut nullum, aut brevissimum tempus superesse potuit, quo nova investigare potuerint, invenire, probare, ornare, producere. Hæc negotiorum copia, & magnitudo adeo istos premit, ac frangit, ut concludere oporteat, quidquid jam viri plurimi in nostra disciplina etiam eruditissimi per longas ætates ediderint, multa adhuc superesse quærenda, non sine spe dulcissimæ, laudabilis, ac proficue inventionis.

Dulcissimam in primis inventionem appello, quòd invenientes maximè delectet, ac mulceat. Cum enim nos dicamur, & reverà simus Supremi Numinis quædam imago, quid jucundius homini contingere potest, quàm pro modulo magnificam illam, & verè divinam vim creatricem exerere ad gloriam Conditoris, & in eo gratias Opifici Summo maximè liberali referre acceptissimas, in quo utamur præstanti dono, non illud per detestandam injuriam despiciere turpi inertia demonstremus, tum autem gratulari nobismetipsis, qui in novis lucubrationibus res

verè nostras, seu nostro ingenio partas agnoscimus? Deinde inventionem laudabilem dixi, propterea quod quicumque nova inventa intelligunt, ad illa totis animi facultatibus concutiantur, reddantur attentiores, ac vigilantiores, atque ad studia rerum optimarum vehementissimè inflammentur. Siquidem cum ita affecta sit natura hominum universorum, ut parum moveatur intuitu illorum, quibus assuevit, novus & præter opinionem adjectus impulsus excitat modo quodam incredibili voluntatem, ad magna commovet, & quoad fieri possit, ad nobiliora. Quid denique de utilitate publica dicam, quæ gaudet novis præsiidiis, sive quòd copia uberior notionum suppellectilem instruat abundantior, sive quòd inter multiplices causas, quæ commodior uni cuique sit, seligi à singulis possit, sive quòd recentiora veteribus aut minus comptis elegantiam, aut obscuris perspicuitatem, aut verosimilibus evidentiam adferant, quandoquè etiam falsa, in quæ incautè itum fuerat, profligent, inducta veritate? Quibus ex causis non fortè erravero, si adjecero, multos olim clarissimos studiosorum cœtus passos aliquando fuisse miserabiles casus, quod ad tædium usque, & tabem tenacissimi quæditorum custodes ulteriora quærere neglexerunt; quemadmodum militares copiarum virtute pristina diminutæ paulatim deficiunt, si postquam patriæ fines reddiderint ampliores, sedem sibi in quæsitis provinciis perpetuam figant, intra vallata mœnia, utut illa custodiant vigilantissimè considerentes.

Ecquidem novi, nec dissimulare me ingenuum decet, quandoquè evenire, ut nova inventa non statim omnibus placere possint, & vel ipsum novæ opinionis nomen quasi probrosum habeatur, proptereaque antiquissimum esse prudentibus, constanter adhærere disciplinæ, quam cum diu tenuerint, utilem fuisse Reipublicæ deprehenderunt. At verò longè aliò ista pertinent, nimirum non ad inventionem ipsam, sed potius ad modum, rationemque inveniendi, & ad usum inventorum. Insunt in animis nostris facultates duæ mutuis sese officiis adjuvantes, quarum prima est vis, aciesque ingenii ad inveniendum idonea; altera appetitus voluntatis ad inveniendum sollicitans; quas facultates cum natura ipsa in nobis divino planè consilio collocaverit, proptereaque bonas, nostrum non est tundere, suffocare, tantum dirigere, ne ipsæ, sicuti cæteræ ingenitæ adfectiones, depravatæ naturæ vitio corrumpantur, quod sanè cavebitur duabus

bus præceptionibus, quæ oculis semper hæreant, cuicumque animus est utiliter inveniendi, & quarum prima rectum inveniendi modum docet, altera æquum, & commodum usum inventorum. Recta in primis esse debet inveniendi ratio; neque enim nobis tantam decet inesse delectationem novitatis, ut ejus omni specie facilè capiamur, & eousque ducamur, quo quidquid fingi pro arbitrio potest, etiam ad blandiendum vitiis nostris, statim & sine ullo discrimine complectamur. Hinc profectò locus aperiretur turbandæ potius, ac perdendæ, quam juvandæ Reipublicæ, declinandæ potius, quam attingendæ veritatis, abhorrendæ potius, quam adsequendæ virtutis; quando hujusmodi inventa nihil aliud, quam ambitum, aut tædium rerum optimè constitutarum, aut quæsitum improbitati præsidium præferrent. Sic orthodoxæ fidei hostes sub novitatis specie religionem adorti sunt; sic doctrinæ morum depravatores perspicuis rationis luminibus caliginem effuderunt; sic, ut de mea præsertim disciplina dicam, quicumque privatis plus æquo indulserunt adfectionibus, ut rem gratam facerent genti, familiæ suæ, vel sibi quoquo modo, ut putaverint, utilem, novas artes excogitarunt, non saluberrimas, quæ inquirentibus spontè occurrissent, sed quas dolus, fraus, odia, invidiæ, cæteraque vitia decoras imagines, quibus obtegantur, undecumque quærentia ministrabant. Itaque contra divina oracula, qualia nobis Ecclesiæ proponit auctoritas, nulla instituenda novitas, utpotè in quibus irrefragabilis inest veritas numquam concutienda. Ubi humanæ sunt leges perspicuè dictæ, ac communitati propositæ, duplex distinguendum est jureconsultorum, ac prudentium genus, quorum distincta sunt officia: alii enim legislatoris lateri adhærent, quasi à consiliis; istis autem licet meditari res novas populo utiliores, etiam contra leges, quæ si probentur, proferantur in publicum auctoritate Principis, veteribus legibus abrogatis, aut emendatis. Alii sunt privatorum causis dirimendis addicti; isti autem, ubi nova quædam inveniant, optare quidem intimo animi voto possunt, ut aliquando ab eo, ad quem spectat, intelligantur, ac comprobentur, numquam verò utilioris rei prætextu jura sanctissima semel constituta lædere, violare: tantum laudabile ipsis erit, in iis, quæ jure publico definita non sunt, novum quidpiam adgredi, proponere, adserere, propugnare. Deinde benè inventorum esse

debet æquissimus usus, quò illud spectat, ut cum nova quædam utilia privato studio invenerimus, non statim eadem sine discrimine sequenda, non impudenter dixerim, sed nec paulo acrius, ac fidentius proponamus. Neque enim virum prudentem ita fervere, atque efferrî animo oportet, ut trahere velit extemplò quasi per vim universos in sententiam suam, sed patienter expectare, donec primùm inventor ipse non semel, sed iterum atque iterum in inventorum causis, adjunctis omnibus, & consecrariis meditetur, volvat, revolvatque singula, digerat, regeratque, ad trutinam undecumque exigat, & appetitionem cognitionis ita moderetur, ut in qua parte sit opus, cohibeat, vel relaxet, vel emendet; eaque ratione omninò perficiat: itidem expectare, donec paulatim, sensim agnita à cæteris veritas, quin amplius opera sui inventoris indigeat, ipsa per se (neque enim tanta vi caret) mentes alienas per certas quidem, sed leniores vias invadat. Incivile prorsus esset, ita in obsequium nostri, rerumque nostrarum trahere omnes, ut ab ipsis, quasi nihil videant, nobisque ducibus manuducendi sint, obedientiam extorqueamus. Jam initio magna illorum pars gratiosa invenientibus præstare solet officia, admirando primùm subtilitatem ingenii, deinde laudando, quod utiliter fuit inventum. Nonne verò vicissim ab inventore tantùm reddendum officii jure, ac merito postulant, ut tempus sibi concedatur, quo nova accepta cum veteribus jamdiu mente repositis conferant, probent, & ipsi investigent, quæ exinde speranda sint commoda, quæve timenda pericula, quæ fortè utut sedulum latere potuerint inventorem? Oblivio quoque illorum, quæ longo studio, & labore mens uniuscujusque quæsivit, carissimè venditur; quorum propterea jacturam nemo facilè patitur, nisi post diligentissimam subrogandarum rerum explorationem. Sensim tentanda res est, in multitudine præsertim studiosorum, juxta morem Romanorum veterum, qui, dum nova quæpiam lex roganda foret, & alia delenda, oratorum hinc suadentium, illinc dissuadentium graviora argumenta excipiebant, pendebant, ut, quod satius videretur, totus conveniens populus decerneret, atque sanciret. Hinc evenisse puto, ut plures ingeniosissimi viri novarum rerum inventores intueri non potuerint, dum viverent, multos asseclas suæ doctrinæ, imò neque istam passim probari, quando tamen vita functi plures reliquerunt suæ sapientiæ sec-

tatores, magnam lapsu temporis celebritatem nominis nacti, quando initio non æmulationibus dicam, sed invidiæ contemptibus esse obnoxii debuerunt. Quotiescumque res cautè, modestèque geratur, ego sanè non dubito, quin & hominum animi quicumque, qui natura sua nova inventa depereunt vehementissimè, probaturi sint sedulam illam industriam; & prudentiores ipsi morem accuratæ investigationi gerant sine discrimine; ipsa denique universa Respublica utiliorem disciplinam in se facilè inducens gratuletur & gaudeat; neque enim non undecumque optimum esse potest, ita versari generosum novarum rerum editorem in exercenda præstantissima ingenita facultate, ut eandem ab omni vitio ostendat immunem, in quo tota sita est germana, ac solida sapientia sagax nostrorum omnium decorum domina, ac moderatrix.

Præter inveniendi studium, illud insuper elaborandum est, ut præjudicia, quibus animus noster miserè premitur, abjiciantur. Communis est, ac probatissima Philosophorum sententia, præcipuam causam, quare mens nostra crebrò defleat à veritate, ad quam cæteroquin à natura dirigitur, eam esse, quòd homines soleant primùm concitare animum corporeis imaginibus ab exteriori sensu traductis, quibus quasi vi acerrima ille percussus concutitur primùm, deinde turbatur, ac postremò tenetur ita, ut cum locum aperuit præjudiciis magna, ac multiplici inductione phantasmatum, quibus morem facilè gerat, tum purissima, & verè rationalia semina à Conditore Numine sibi altissimè insita insuper habeat, paulatim etiam suffocet, & diuturno non usu ad interitum usque contundat. Miserabilis ista conditio in infantia primùm incipit nos perquam gravissimè obruere, quando animus totus corpore obvolutus, atque ita dixerim circumplicatus, spontè quidem multa, liberè tamen nihil agit, nullam expeditam, & ad deliberandum idoneam sentit sibi facultatem inesse, iners omninò, nec vel tantisper aptus ad singularia edenda specimina, quibus à cæteris utut longè infra se positis animantibus secernatur. Neque ab his incommodis liberare se statim potest in adolescentia, utpotè quæ adhuc infirma sit, & non multo validior ad explorandos undecumque omnes densa circumfusos caligine phantasie meatus, singulaque detegenda illorum vitia, præsertim quòd imaginum inde traductarum consuetudo multas numero, & ubicumque latissimas se-

mitas aperuerit non facilè moderandas, & congruis certis finibus concludendas. Eam ob rem ubi ventum fuerit ad virilem, eaque etiam provectiorem ætatem, conatus universi in id ferè impendendi sunt, ut quod inordinatè eousque admissum fuerit, corrigatur, vix superest, quo naturalium, & mentis propriarum facultatum usus tentetur rectus, & præjudiciis expers, in quo vera sita est sapientia; idque est, quod sincerè fatèri debuerunt viri doctissimi res nostras altius investigantes, scientiam plurimorum hominum in cerebri potius expurgatione consistere; tum verò etiam fieri in quibusdam reftarum notionum accensione, & inductione nobiliorem, atque majorem, quam sedulius in infirmiore ætate præjudiciis per sensus exteriores invehendis, aut præclusus omninò, aut, quoad fieri posset, coërcitus aditus fuerit. Igitur ea est ineunda studiorum ratio, qua cum primùm quisque valeat pro perspicaci ingenii facultate in vires humanæ mentis subtilissimè etiam reflexo iudicio inquirat tempus impendat in rerum optimarum imaginibus, non aliunde, quam ex mentis, à corporeis rebus divino planè instinctu abstractæ, imò excitandis, expoliendis, & exornandis; eatenus tantùm utatur opera sensuum externorum, quatenus rationi serviant, nusquam verò ut inde creentur, aut eruantur species ut plurimùm inanes, aut perniciosæ in animum transmittendæ, proindeque multum vacandum domesticæ solitudini, & secretæ meditatione rerum excelsarum, ubi primùm divina eloquia investiganda, atque his cohærentes deffinitiones Ecclesiæ; quibus adjiciantur volumina prudentiorum, quibus ingentæ æquisimæ naturæ rationalis præceptiones bellè adjuvari possint, ac confirmari, non neglectis in hac re confabulationibus eruditorum, quæ mirum in modum studiosorum provehunt incrementa.

Ad seponenda præjudicia, & ad progrediendum præjudiciis sepositis in canonum sapientia, necessaria quammaximè est Philosophia, bonarum artium universarum parens, & alitrix; illam dico philosophiam, quæ duplex officium præstat: primum, quod scientiæ est, in ponendis principiis generalibus, & ex eisdem derivandis recto tramite, ac sine fallacia consectariis; alterum, quod est prudentiæ, in contemplandis hominum moribus, imò & morum eorundem causis, singula istis accommodando, quæ præstantiora sunt, & utiliora. Quid argumentis utar, ubi evidenter

id

id docuit constans temporum experientia? Reverà quibus sæculis jureconsulti eximii floruerunt, ii erant in eo studiorum genere versatissimi, inter cæteros Romani, qui non primùm ad legum disciplinam accedebant, quam in Stoicorum ferè palestra diu meruissent, unde passim Stoicorum dogmata in eorum responsis adparent; & Plato Philosophorum numero plurimorum Antesignanus elegantissimè de legibus, earundem usu disseruit, paucis exceptis, quæ attingere rectè non potuit ex eo, quòd divinorum oraculum scientiam compertam non haberit, potissimùm à libris Mosaicis hauriendam. Quidquod enim & Cicero legum studia ita cum studiis Philosophiæ conjunxit, ut ignores, an severior Philosophus fuerit, an Jureconsultus? Quòd si de sacra jurisprudentia sermo sit, sufficit respicere ad prisca Ecclesiæ sæcula tanta Sanctorum Patrum prudentia ornata, quibus Patres iidem in Philosophiæ studia gravissimè incumbebant, inter cæteros Augustinus Platoni, Hieronymus Tullio addictissimi, & semper cum laude memorandus Basilius Magnus, qui passim in suis operibus universis Æthicorum omnium facilè princeps mihi visus perpetuò fuit. Quamquam enim verissimum sit, divina oracula, & ecclesiasticas traditiones, ac præcepta solo naturalis rationis lumine attingi non posse; ita tamen, instituyente Deo auctore & naturæ, & luminum prodierunt, ut cum proponantur, paratum philosophum invenient ad excipiendum, meditandum in iis, & mirum in modum progrediendum: nec defuerunt qui scriberent, Christi Evangelium in ea parte, qua mores hominum diriguntur, sicut & Evangelium explicantes Apostolorum Epistolas, nihil ferè aliud, quam solidioris Philosophiæ præcepta elegantissimè tradita continere; unde scimus, Apostolicis ferè temporibus tot sapientissimos philosophiæ cultores statim Christianam fidem complexos fuisse, & Ecclesiarum utilitatibus bellè consuluisse, quales inter plurimos memorari possunt Dionysius Areopagita, Athenagoras, Aristides, & quotquot apologias elegantissimas pro Ecclesia adversus Gentes scripserunt. E contrariò ubi cessatum est à Philosophiæ studiis, juris scientiam languere, imò interire pœnitens debuisse, obscurorum sæculorum historia docet; & quamquam restaurari deinde cœperit juris doctrina, dolemus tamen, non potuisse ad pristinum nitorem adhuc prorsus adduci, quia pauci admodum ex nostris in Philosophia elaborant, aut per-

func-

functoriam operam collocant, præcipiti gradu convolantes ad honores, & munera post indutam quandam jureconsultorum larvam, qua certas formulas in judiciis canant, certa legum fragmenta commemorent, severioris Philosophiæ studia quasi junioribus adolescentibus relinquenda seponant. Hinc de principiis generalibus jaciendis, firmandisque parum solliciti sunt; hinc in deducendis consecrariis minus æqui, hinc, prout quisque adfectus est arbitrantur, qui ignorant & rerum causas, & quæ ex causis necessariò fluunt, & modis eorum, quæ ex causis derivare necesse sit. Observo tamen in hac re, usum Philosophiæ in scientia juris singularem esse oportere. Nimirum in cæteris disciplinis humanis facillè quisque privato studio certa generatim principia veluti axiomata ponere primo loco potuit, ex quibus deinde quæcumque consecraria penderent, ea sine difficultate reciperet, quasi duplex opera collocanda sit, prima in principiis ponendis, altera in consecrariis deducendis; non ita in legum doctrina, quia leges non ex privato uniuscujusque spiritu procreantur, sed ex spiritu universitatis, illorumve, qui universitati præsent. Hanc ob rem triplex ab Jureconsulto impendenda est opera, ac primùm speciales legum definitiones diligenter investigandæ, à quibus nunquam recedatur; deinde ex singulis definitionibus generalia principia deducenda; quibus effectivatis postremò quis incipiat res per causas agnoscere, & quodammodò induens philosophiam ipsam legumlatorum cæteris necdum definitis negotiis easdem causas, seu principia accommodare.

Sed iterum hoc in loco duplex distinguendum est Jureconsultorum genus, quorum alii lateri Legumlatorum adhærent, & leges humanas regunt, aut confirmando, aut, ubi opus sit, immutando, alii sub potestate legum munus exercent, privatis civium negotiis consulentes. Et quidem quòd leges condere potissimum auctoritatis sit, nemo inficias iverit, facultatem condendi facultati interpretandi longè dignitate præcellere. Quoties verò non de præstantia sermo sit, sed de rei gravitate, illudque in controversiam veniat, an eum Jureconsultum, qui rogandas, abolendasve leges consulat, juris peritia præstare oporteat, mero legum Interpreti, plurimum dubitarem, ob gravissimam, quæ in utroque officio inest, difficultatem. Pauca respectu utriusque attingam, ut aperiam quid mea sit de ambobus opinio, una etiam servandas regulas fidenter exhibeam.

Ut

Ut primùm de sapientia illius loquar, qui legislatoris lateri adhæret jurisprudentiam professurus, dicam, ipsum quodammodò legislatorem agere, dum nihil aliud ipsi, quam auctoritas deest. Porrò si deceret honestum virum divinis humana comparare, dicere possem, tantum ferè distare videri sapientiam legumlatoris à sapientia Interpretis, quantum à sapientia hominum distat sapientia Dei; quando certum est, leges ipsas naturales nonnisi à Divina altissima mente proficisci, & statui potuisse, illarum autem interpretationem etiam hominibus fuisse à Deo concessam; hinc autem Principes in suis adjiciendis legibus, & Jureconsultos lateri adhærentes à consiliis legis edendæ causa constitutos imitari quodammodò & sequi Deum naturalium præceptorum auctorem, inferioribus relicta earundem explicandarum facultate: quasi lex gerendorum sit fundamentorum & ratio, interpretatio verò legis sit rerum benè positarum dimanatio in varias partitiones ex ordine distributas; illa doctrinæ, ista artis opificium, proptereaque tantum illa præstans isti, quantum arti doctrina. Verùm absint à me minus æquæ comparationes; atque intra rerum humanarum terminos, quando de humana potestate loquor, mea potius coërceatur oratio. Arbitror ego, neminem posse inficiari, quod de lege apud omnes gentes traditum est; nimirum eam appellari virorum prudentum consultum; hinc autem fit, ut si unius etiam prudentis esse interpretatio possit, editio sanè legis nonnisi esse queat prudentium plurimorum; editoribus autem prudentibus illud laboris imminet, ut universos populi mores, sive qui in usu sunt, sive qui futuri creduntur, investigent, exempla aliarum gentium simili jure viventium conferant, temporibusque ac locis accommodent, verbo dixerim, rerum causarumque doctrina sint præditi generali. Quis deinde explicabit curam, ac sollicitudinem planè singularem in perstringenda sententia, quæ facillè deinceps singulis emergentibus factorum speciebus conveniat, in adjiciendis, ubi opus sit, rationum momentis, quæ intimam novi juris sententiam clarius, evidentiusque demonstrent, vel in ipsa verborum formula describenda, ut nihil obscurum, nihil anceps, & involutum sit, nihil obnoxium tergiversationibus tabularum?

Quoties deinde devenio ad considerandum munus Interpretum, qui aut contractas, aut subobscuras legum formulas seu latius extendunt, seu clarius explicant; intueor, non illos tantum

tum de verborum cortice, ac sono sollicitos esse debere, sed & intimam legislatoris sententiam adsequi, eandemque variis adjunctis emergentibus accommodare. Ingenita verborum significatio accuratè est consideranda, neque ea potissimum, quæ sit vulgaris, sed qualis & legis conditæ tempore haberetur, & in usu esset apud eum, qui scripsit, apud eos etiam, ad quos scriptura dirigeretur. Hinc pensandæ temporum, causarum, locorumque ut plurimum dissimiles rationes; & in hoc eo gravior impendendus est labor, quo aut magis dissitæ urbes sunt, aut magis remotæ ætates, quibus lex ipsa prodiit, aut magis variæ publici regiminis formæ, quæ singulis ferè sæculis immutantur. Præterea cum generalia legum præcepta sint, nec singulos exprimere casus valeant, pœnè divinum oportet esse eum, qui auctoris sententiam modò ad id, quod incidit, proroget, modò certis coërceat finibus, quod idem est, ac reconditam, atque in alieno cerebro latentem philosophiam rimari, investigare, ingeniumque nostrum ita formare disciplina, ac si in nobis viveret, in nobis cogitaret, in nobis deffiniret legislator ipse, cujus cæteroquin indolis, consilii que nullum aliud indicium superest, quam tenue quoddam adparens in lege scripta monumentum, quasi ex antiquo humi olim impresso vestigio pedis quisquam auguraretur traseuntis hominis staturam, formam, ipsam etiam motus vel celeritatem, vel tarditatem. Plurimum semper habet facti, & quidem alieni & vetusti interpretatio, quæ tota pendet ex auctoris legis sententia, cujus proinde consilium tum demùm indubitatè, & certo prodiret, cum apud nos idem auctor maneret, quasi immensus, immortalis, à sera etiam posteritate, quocumque in loco, à peregrinis quoque, ac barbaris interrogandus.

Itaque liquet, Jureconsultorum omnium studium tale esse debere, ut & certa ponant philosophiæ principia in semetipsis, & alienam philosophiam minimè ignorent; deinde singula singulis prudenter accommodent; & quamquam id commune sit utriusque juris disciplinæ, observandum tamen maximè est in disciplina canonum admodum varia, sive respicias ætates longas, sive circumspicias Provincias longè latè que diffusas. Quæ si passim observata fuissent, & observarentur, facile esset universos homines conciliare, & in unam sententiam ut plurimum adducere in quæstionibus juris enodandis, quod potissimum eveni-

niret in legibus ecclesiasticis ob unitatem Ecclesiæ, quæ si in certis disciplinæ capitibus quandam habet varietatem, in principiis tamen sibimet ubique eadem constat, quòd eodem spiritu semper ducta fuerit, & ubique dirigatur. At enim verò hanc animorum consensionem plurimi quidam optant, pauci eam aliquando futuram sperant; siquidem perpendunt, quod in cæteris animantibus natura constituit ita, ut quæcumque in eadem specie continentur, inter se omninò similia sint, nec invicem motu, gestis, affectionibus distinguantur, unde qui unum adspexerit, cætera conspexisse videatur; id minimè contingere in hominibus, quos morum, opinionumque varietas adeò torquere solet, ac flectere, ut omnes non sint omnium similes animis, quemadmodum neque vultu, vix unusquisque sit similis sibi, quandoque etiam pro temporum, & adjunctorum ratione à se dissimilis agnoscantur, consentire visi fuerunt Philosophi veteres, qui ad hunc obtutum quadam planè admiratione, Aristoteles, Plato, & Ptolomæus, & Varro, corripiebantur. Ex his autem plurimè id tribuendum putarunt varietati aëris & cœli, sub quo homines latè diffusi vitam traducunt; quamobrem Livius lib. 45. ajebat, Gentes aliàs iracundas, aliàs audaces, quasdam timidàs, Athenienses celeres extitisse, & supra vires audaces ad conandum, Lacedæmones cunctatores; totam Asiæ regionem inaniora parere ingenia, Latinorum timidiorum sermonem esse; addiderunt aliqui ex recentioribus, glaciales populos esse pronos ad arma, temperatas regiones servire legibus, torridas autem esse fanaticas: eò amplius quidam progressus est, ut traderet, non alia de causa pœnès priscos Romanos emersisse quotidianas ferè intestinas seditiones, quam quia septem urbis collibus interjectus aër heic tenuior esset, illic crassior, propterea que origo diversarum affectionum. Ab horum opinione non longè abiverunt, qui tradidere, nonnihil etiam in opinionum varietatem derivari ex diversitate rerum, quibus homines nutriuntur. Quicumque isti sint, fidenter admodum dictitarunt, regimen ipsum populorum, ac leges, educationes liberorum, jura quæcumque, seu civilia, seu criminalia, seu œconomica, præmiorum tributiones; uno verbo, negotia universa cœli, solique feracis qualitibus attemperari oportere. Planè si hæc vera forent, desperata res esset unio animorum in eandem sententiam, utpotè quam impediret causarum physicarum necessitas, non dissimilis fato, cui imperium in voluntatem mentesque hominum æthnici tradiderunt. Apage à